

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

Пасечник Світлана Володимирівна

ст. викладач

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

pasechnyksvitlana19@gmail.com

Анотація: У статті проаналізовано теоретичні засади професійного розвитку вчителів. Виявлено, що у вітчизняній педагогічній теорії серед визначальних підходів до професійного розвитку вчителя особлива увага приділяється компетентісному підходу. Розкрито сутність понять: “компетентність”, “компетентісний підхід”, “професійна компетентність”. Компетентісний підхід акцентує увагу на результатах освіти; при цьому як результат освіти розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних життєвих і професійних ситуаціях.

Ключові слова: професійний розвиток, вища школа, сучасні підходи, теорії, компетентність, компетентісний підхід.

В умовах стрімкого науково-технічного та інформаційного розвитку, що відбувається в сучасному світі, зростають вимоги до рівня професіоналізму вчителя, як суб'єкта педагогічної діяльності. Крім того, сучасний світ не стоїть на місці, він постійно розвивається, оновлюється, впроваджуються нові технології, що вимагає від учителя постійного підвищення компетентності в тому чи іншому питанні. Щоб відповідати своїй професії, вчитель повинен не тільки зрозуміти й прийняти відповідні вимоги до особистості, опанувати необхідними знаннями й уміннями, але й постійно розвивати в собі якості, необхідні в професійній діяльності. Від так головним завданням сучасного вчителя є неперервний професійний і особистісний розвиток.

Загально визнаним є твердження про те, що які ідеї, зміст і морально-етичні норми сповідаються і реалізуються сьогодні освітою, таким буде суспільство у недалекому майбутньому. Насамперед мова йде про те, що оновлена освіта покликана формувати не лише носія певних знань, але й творчу особистість,

здатну використовувати отримані знання для конкурентоспроможної ціленаправленої діяльності в будь-якій сфері суспільного життя.

Суспільна потреба спонукає сучасну школу, її вчителів та педагогів-науковців до пошуку нових педагогічних ідей, технологій, методів та підходів, до поширення і запровадження передового педагогічного досвіду. В той же час слід усвідомлювати, що освіта як суспільна інституція, розвиваючись і самовдосконалюючись, змінює свою структуру та зміст, відповідно до змін і відносин, які домінують в суспільстві на даному етапі його історичного розвитку.

Основним орієнтиром сучасної освіти є формування творчої особистості, яка здатна саморозвиватися і самовдосконалюватися. Громадянське суспільство, його демократичні принципи та цінності, на які сьогодні орієнтується й українська спільнота, адекватно скеровують особу на високу професійну компетентність, активну і принципову поведінку в усіх життєво творчих процесах.

В цьому контексті прийнято виділяти три підходи до розвитку освіти на сучасному етапі:

- з точки зору змісту освіти – знаннєвий підхід, для якого важливими є знання, які учні здобувають в школі;

- з точки зору особливостей процесу навчання – важливими є питання організації навчання, як учні вчаться, яку інформацію засвоюють, як їх вчать учителі, як побудована пізнавальна діяльність. Головними виступають питання – що вчити, як вчити, що засвоюється?;

- з точки зору отриманих результатів – компетентнісний підхід, який націлює освіту на формування та розвиток базових і предметних компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо) якими мають володіти учні після закінчення школи. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини в тих, чи інших питаннях.

Значний внесок у дослідження проблем професійного розвитку вчителя зробили вітчизняні науковці (О.Гулай, Г.Данилова, С.Лабудько, С.Мірошник,

Л.Ніколенко, О.Огієнко, Л.Пуховська, І.М.Хоржевська), які досліджували професіоналізм та професійний розвиток особистості, педагогічний професіоналізм у контексті акмеології, модернізацію післядипломної педагогічної освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу, компетентнісний підхід як основу нової парадигми освіти, інтегративний підхід до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін тощо.

Компетентнісний підхід, як зауважує С.Мірошник, акцентує увагу на результатах освіти; при цьому як результат освіти розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних життєвих і професійних ситуаціях [2, 4]. Таке бачення обґрунтовується суттю самого поняття компетентності як “динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність” [2].

Під поняттям “компетентнісний підхід” розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), котрими мають оволодіти учні під час навчання в школі. Традиційна система освіти акцентувала основні зусилля на набуті знань, умінь і навичок, що догматично абсолютизувало знання і формувало знаннєвий підхід до навчання. Основна увага при цьому фокусується на самих знаннях, а те для чого вони потрібні, залишається поза увагою. Компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в площину формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях. При цьому школа формує у випускника високу готовність до успішної діяльності в реальному житті. В такій концептуальній схемі вчителі і учні апріорі орієнтуються на особистісно-орієнтовані і діяльнісні моделі навчання. Це

вимагає від учителя змістити акценти у своїй навчально-виховній діяльності із інформаційної до організаційно-управлінської площини. У першому випадку учитель відігравав роль “ретранслятора знань”, а в другому – організатора освітньої діяльності. Змінюється й модель поведінки учня – від пасивного засвоєння знань, до дослідницько активної, самостійної та самоосвітньої діяльності. Процес учіння наповнюється розвивальною функцією, яка стає інтегрованою характеристикою навчання. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і включає знання, вміння, навички, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

До професійної педагогічної компетентності вчені відносять такі її складові: методологічна, предметна, психолого-педагогічна й методична. Тому про педагога як фахівця судять за рівнем сформованості у нього професійної компетентності – інтегральної якості особистості, що має зазначені складові й дозволяє фахівцеві найбільш ефективно та якісно здійснювати професійну діяльність, а також сприяє його саморозвитку і самовдосконаленню [2, 4].

Компетентність викладача характеризує і визначає рівень його професіоналізму, здатність вирішувати проблеми завдяки здобутих шляхом навчання та практичної діяльності знань, умінь, навичок, досвіду і цінностей.

Термін «компетентність» походить від латинського *competens* (належний, відповідний, здібний) і означає володіння теоретичними знаннями, практичними навичками та вміннями.

У словнику “Професійна освіта” [8] компетентність визначається як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, правильно використовувати інформацію.

У словниках поняття “компетенція” в основному зводиться до таких визначень: 1) коло повноважень, коло питань, в яких людина добре поінформована, володіє знаннями і досвідом в тій чи іншій сфері; 2) знання та досвід; 3) характеристика особистості, що володіє знаннями, які дозволяють розмірковувати авторитетно про що-небудь; 4) наперед задана вимога до

освітньої підготовки (стандарт), потенційна можливість, елемент компетентності.

У словнику української мови зазначено, що компетентний – це такий працівник, який має достатні знання в певній галузі, який є добре обізнаним, кваліфікованим, повноправним, повновладним, має певні повноваження [7]. Цей термін трактується й таким чином: 1) досвідчений у певній галузі, в якомусь питанні; 2) повноважний, повноправний у розв’язанні конкретної справи [9]. Відтак компетентність можна вважати своєрідним поєднанням рівня науки і практики в діяльності конкретної людини, який дає змогу забезпечувати високий кінцевий результат, досягати ефективно організації особистої і колективної праці.

До структури компетентності відносять знання, пізнавальні навички, практичні навички, відношення, емоції, цінності та етика, мотивація [6].

Компетентність переважно визначають як сполуку психічних якостей, що дозволяє діяти самостійно і відповідально (дієва компетентність), як володіння людиною здатністю і вмінням виконувати певні трудові функції.

В самому загальному випадку під компетентністю людини слід розуміти спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Загальні і фахові компетентності людина використовує в різних сферах діяльності для виконання певних завдань, вони також служать їй при виборі моделі поведінки в різних ситуаціях.

Освітні системи сучасних розвинених країн, одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами інтеграції до єдиного європейського освітнього простору вважають орієнтацію навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. Прийнято вважати, що набуття життєво важливих компетентностей дозволяє людині вільно і правильно орієнтуватися в сучасному інформаційному суспільстві та адекватно реагувати на динаміку змін на конкурентному ринку праці. Компетентність – це інтегрована результативно-

діяльнісна характеристика освіти. В самому загальному випадку компетентнісний підхід націлює людину на адекватні реакції в:

- сучасному суспільстві;
- інформаційному полі;
- орієнтаціях на ринку праці;
- подальшій освіті.

Серед чисельних означень поняття компетентність перевагу варто надавати офіційним, загальновизнаним дефініціям. Наведемо найбільш вживанні міжнародні визначення поняття компетентності.

а) Освітня комісія Ради Європи:

- трактує компетентність, як здатність застосовувати набуті в процесі учіння знання й вміння в різних ситуаціях;

б) ЮНЕСКО:

- поняття компетентності трактує як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосованих у повсякденні;

в) Міжнародний департамент стандартів:

- поняття компетентність визначає як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу [10].

Система компетентностей в освіті має ієрархічну структуру, рівні якої складають:

- ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні компетентності) – здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми;

- загально-галузеві компетентності – компетентності, які формуються учнем впродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі у всіх класах середньої школи і які відбиваються у розумінні «способу існування» відповідної галузі – тобто того місця, яке ця галузь займає у суспільстві, а також вміння застосовувати їх на практиці у рамках культурнодоцільної діяльності для розв'язку індивідуальних та соціальних проблем;

- предметні компетентності – складова загально-галузевих компетентностей, яка стосується конкретного предмету.

Відмітимо, що в Україні останнім часом активізувалися дослідження питання запровадження компетентнісних підходів в освіті. Все більше педагогів-дослідників та освітян-практиків звертаються до ідей компетентнісного підходу в освіті як одного з провідних напрямів вдосконалення національної системи освіти. При цьому поняття компетентності містять набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності.

Загалом, компетентність розглядається як категорія, зумовлена рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здатностями педагога, і припускає, поряд з технолого-педагогічною готовністю до виконання професійних функцій, його гуманну педагогічну позицію, ціннісне ставлення до педагогічної діяльності й високий рівень загальної й професійної культури. Засади професійної компетентності, відповідність кваліфікаційній характеристиці та вимогам до майбутніх викладачів формуються у студентів ще в процесі навчання у ВНЗ.

Компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури, досвіду педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується в певній системі знань, умінь, готовності до професійного вирішення педагогічних завдань та проблем [3].

До професійної педагогічної компетентності відносяться такі її складові: методологічна, предметна, психолого-педагогічна й методична. Тому про педагога як фахівця судять за рівнем сформованості у нього професійної компетентності – інтегральної якості особистості, що має зазначені складові й дозволяє фахівцеві найбільш ефективно та якісно здійснювати професійну діяльність, а також сприяє його саморозвитку і самовдосконаленню.

Розглянуті концептуальні підходи є провідними в організації професійного розвитку педагогічних працівників у сучасності. Однак зазначаємо, що існують й інші бачення ефективного професійного розвитку педагогів. Для прикладу, у контексті дослідження важливим вважаємо таке положення сучасної теорії професійного розвитку фахівців: натеper як важливий показник професійної культури та компетентності педагога розглядається не стільки його професіоналізм, скільки формування його "професійної ментальності в широкому життєдіяльному контексті" [1, с. 15], тобто трансфесіоналізм як "здатності реалізації ідей і способів професійного вдосконалення, професійного розвитку в процесі переходу через межі різних галузей знань і видів педагогічної діяльності, інтеграції функцій цієї діяльності" [1, с. 15].

Формування професійної компетентності закладено в освітньо-професійну програму як складову галузевого стандарту вищої освіти. Цей процес включає оволодіння: ціле-мотиваційним, змістовим і процесуальним компонентами педагогічної діяльності, знаннями логіки навчальних дисциплін; уміннями оперувати категоріями діалектики та основними поняттями, які утворюють концептуальний каркас педагогічної науки, перетворювати педагогічні теорії в метод пізнавальної діяльності; навичками самоосвіти та підвищення рівня кваліфікації, ділового, міжособистісного та педагогічного спілкування; рефлексивними вміннями.

Професійна компетентність – основа конкурентоздатності вчителя. З погляду В. Бондаря, конкурентоздатність визначається як стійка особистісна властивість свідомо і творчо реалізувати професійну компетентність. Проаналізуємо роль окремих педагогічних дисциплін. Так, програма з педагогіки передбачає оволодіння майбутніми педагогами базовими педагогічними знаннями, зокрема педагогічними поняттями (виховання, освіта, навчання, розвиток); осмислення студентами сутністю педагогічного процесу, його мети, змісту, засобів, методів, форм. Студенти набувають знання із загальних основ педагогіки, дидактики, теорії та методики виховання. У процесі вивчення історії педагогіки студенти простежують тенденції розвитку

педагогічної думки у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, залучаються до вивчення класичної педагогічної спадщини. Під час вивчення основ педагогічної майстерності студенти знайомляться з творчою лабораторією педагогів-майстрів, оволодівають шляхами професійного становлення вчителя, педагогічною технікою

На думку О. Митника, професійна компетентність педагога може розглядатись як своєрідна відповідь на проблемну ситуацію в освіті, що виникла внаслідок протиріччя між необхідністю забезпечити сучасну якість і неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом за рахунок подальшого збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню учнями [5].

Слід зазначити, що розвиток професійної компетентності, зокрема педагогічної майстерності, знаходиться в руках самого вчителя. Саме педагог стає тією особистістю, яка усвідомлено регулює стандарти своєї поведінки. Перш за все це відбувається через усвідомлення свого професійного досвіду. Основою самоосвіти є різнобічний досвід учителя як динамічно розвиваючого професіонала, становлення майстерності якого прогресує від однієї стадії до іншої.

Самоосвіта сприяє професійному становленню педагога та є засобом розвитку його професійної компетентності.

У процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників на сучасному етапі особливе місце посідає стратегія розвитку особистості педагога; його професіоналізм, готовність і вміння створити таку атмосферу, яка забезпечувала б розвиток критичного мислення, творчості, виховувала б соціально відповідальних людей.

Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними здібностями, знаннями, практичними вміннями, що дозволяють їй обґрунтовано міркувати про цю галузь й ефективно діяти в ній.

Таким чином, набуття професійної компетентності вчителя сприяє розвитку здатності учителя до ефективного здійснення своєї професійної діяльності, володіння ним цілісною системою знань, умінь і навичок, що

визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості вчителя як носія визначених цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості.

Список літератури

1. Адольф В.А. Развитие профессионального потенциала педагога в условиях обновления образовательной практики / В.А. Адольф, И.Ю. Степанова // Инновации в образовании. – 2011. – № 10. – С. 14–24.

2. Баніт О.В. Андрагогічні засади професійної підготовки персоналу в організаціях, які самостійно навчаються. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:http://lib.iitta.gov.ua/4866/1/Баніт_Аандраг._засади_проф._підгот._персоналу_2013.pdf_2013.pdf –27.01.15. – Загол. з екрану. – Мова укр.

3. Єрмаков І. Навчання і компетентність: пошуки сенсу і змісту І. Єрмаков // Завуч (Шкільний світ). – 2005. – №19. – С. 3–4.

4. Мірошник С.І. Професійний розвиток педагога: сучасні підходи. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133. – Загол. з екр. – Мова укр.

5. Митник О. Розвиток професійної компетентності сучасного Вчителя: реалії і перспективи // Початкова школа, 2004, № 4

6. Настільна книга педагога. Упорядники: Андрєєва В. М., Григораш В. В. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – 352 с.

7. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах, видання друге, виправлене. – К.: Видавництво «Аконіт», 2001. – 862 с.

8. Професійна освіта: словник [навч. посіб.] / Уклад. С. У. Гончаренко та ін./ За ред. Н. Г. Ничкало. – К., 2000. – 380 с.

9. Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. В. А. Межериков; Под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М.: ТЦ Сфера, 2009. – 448 с.

10. Химинець Василь. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>